

НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ У ПІДГОТОВЦІ ТА ПЕРЕПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Ганна Слозанська

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: kulynyak@elr.tnpu.edu.ua

Надія Горішна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: nadiahorishna@yahoo.com

Щор. в Україні збільшується кількість дітей з особливими освітніми потребами (ООП) [3]. Відтак, для забезпечення доступу дітей з ООП до освіти зростає частка закладів освіти, в яких організоване інклюзивне навчання, розширюється мережа та спектр послуг інклюзивно-ресурсних центрів, збільшується чисельність асистентів вихователя для закладів дошкільної освіти й асистентів вчителя для закладів загальної середньої освіти. Виникає необхідність у фахівцях, здатних проводити корекційно-розвиткові заняття для дітей з ООП у закладах освіти, що пропонують інклюзивне навчання.

Разом з тим, кількість спеціальних закладів загальної середньої освіти (спеціальних шкіл та навчально-реабілітаційних центрів) є стабільно високою. Здебільшого такі установи працюють з дітьми з комплексними порушеннями.

Останніми роками зростає кількість недержавних організацій, які працюють з дітьми з ООП, надаючи їм корекційно-розвиткові, соціально-реабілітаційні послуги. Це пов'язано з тим, що державні та комунальні установи не в силі охопити всіх дітей з ООП корекційно-розвитковою роботою.

Зважаючи на вище зазначене, виникає необхідність у підготовці та працевлаштуванні кваліфікованих, компетентних фахівців спеціальної та інклюзивної освіти, до яких ми відносимо вчителів-дефектологів, вчителів-логопедів, вчителів-реабілітологів, спеціальних психологів, корекційних педагогів, асистентів вчителів, асистентів-вихователів, тобто усіх тих, хто працює з дітьми з ООП у закладах освіти різного типу. Варто наголосити на створенні можливостей для перекваліфікації та підвищенні кваліфікації тих, хто вже працює в системі освіти оскільки Україна перебуває в активній фазі впровадження інклюзивної освіти та реформування спеціальних закладів загальної середньої освіти. Реалізація концепції навчання впродовж життя у процесі підготовки та перепідготовки фахівців спеціальної та інклюзивної освіти дозволить заповнити існуючу на ринку праці незаповнену нішу та підвищити рівень професійної компетентності тих, хто вже працює у цій сфері.

У Порядку денному у сфері сталого розвитку до 2030 р. Організації Об'єднаних Націй та Цілях сталого розвитку (ЦСР) «навчання впродовж життя» визначається як ключова концепція та бачення розвитку освіти на найближче майбутнє. А згідно 4 цілі сталого розвитку країни мають «забезпечити інклюзивну та справедливу якісну освіту та сприяти можливостям навчання протягом усього життя для всіх» [8]. Навчання впродовж життя ґрунтується на інтеграції навчання та життя, охоплюючи навчальну діяльність для людей будь-якого віку, у всіх життєвих контекстах і за допомогою різноманітних модальностей, які разом задовольняють низку освітніх потреб і вимог.

ЮНЕСКО також проголошує навчання впродовж життя ключовим принципом освіти та навчання, згідно з яким доступ до безперервного навчання та розвитку як для окремих осіб, так і для організацій є основною цінністю майбутнього. Доступ до високоякісного навчання впродовж життя вважається важливим для людей будь-якого віку в будь-яких умовах життя; ключовими компонентами навчання впродовж життя є навчання та освіта дорослих [1; 7].

Перед обличчям викликів двадцять першого століття, включаючи технологічний прогрес, зміну клімату, демографічні зміни, глобалізацію та змінний світ праці, і головне, війну в Україні заклади вищої освіти (ЗВО) мають бути готовими до розширення своїх можливостей для навчання впродовж усього життя, щоб охопити більшу кількість людей і сприяти розвитку знань та інновацій, а також їхнього потенціалу, мобілізації освітніх ресурсів і надання можливостей для навчання [5; 6].

У 2011 р. ЮНЕСКО розробила Міжнародну стандартну класифікацію освіти або ISCED-11, згідно якої основними формами освіти для реалізації навчання впродовж усього життя є: формальна, неформальна та інформальна освіти. В Україні підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців спеціальної та інклюзивної освіти здійснюється в системі формальної, неформальної та інформальної форм освіти.

Згідно визначення ЮНЕСКО [7] формальна освіта – це освіта, що є інституційною, свідомо визначеною та спланованою, впроваджується закладами освіти та в сукупності складає систему освіти країни. Формальна освіта фахівців спеціальної та інклюзивної освіти здійснюється за освітніми програмами, що функціонують в рамках спеціальності 016 Спеціальна освіта у ЗВО відповідно до визначених законодавством рівнів освіти (бакалавра, магістра та доктора філософії і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Формальна освіта за часту є базовою освітою (*‘initial education’*) для здобувача, тобто освітою особи перед її першим виходом на ринок праці. Формальна освіта – це також різновид «освіти для всіх вікових груп», у контексті реалізації якого здійснюється навчання з метою формування програмних результатів навчання та отримання освітньої або/і професійної кваліфікацій, що є еквівалентом базовій освіті, але частково відбувається у закладі освіти та на робочому місці і передбачає тісну співпрацю між закладами освіти та роботодавцями. Такого змісту формальну освіту називають «дуальною освітою» [4]. Формальна освіта завершується отриманням диплома державного зразка.

Користуються попитом освітні програми зі спеціальності 016 Спеціальна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у випускників закладів загальної середньої освіти. Серед лідерів останніми роками є освітні програми з логопедії. Тоді як освітні програми другого (магістерського) рівня вищої освіти є затребуваними як серед випускників бакалаврату так і серед тих, хто планує отримати другу вищу освіту зі спеціальності 016 Спеціальна освіта. Знову ж таки освітні програми з логопедії користуються значною популярністю серед абітурієнтів. Програми третього рівня зі спеціальності 016 Спеціальна освіта користуються популярністю серед тих, хто бажає вдосконалитися як науковець, досліджуючи актуальні аспекти, проблеми спеціальної та інклюзивної освіти.

Неформальна освіта – це організована, структурована, цілеспрямована навчальна діяльність, що здійснюється за межами закладів формальної освіти, спрямована на задоволення найрізноманітніших освітніх потреб різних груп населення, що, проте, не передбачає отримання диплому державного зразка. Освітні програми неформальної освіти для фахівців спеціальної та інклюзивної освіти реалізуються поза формальною освітньою системою і зазвичай є короткотривалими, досить різноманітними, а участь у них – добровільною. Процес навчання забезпечують спікери, викладачі-експерти, інструктори. Форми навчання можуть варіюватися в залежності від пропозицій на ринку освітніх послуг.

Це можуть бути Сертифікатні програми, окремі навчальні курси, вебінари, гуртки за інтересами, тощо. Можливе офлайн, онлайн та змішане навчання. По завершенню видається Свідоцтво або Сертифікат встановленого ЗВО зразка.

Ключовими характеристиками неформальної освіти є:

- 1) ця освіта є інституційною, навмисною та спланованою постачальником освіти;
- 2) зазвичай надається у формі коротких курсів, практикумів або семінарів;
- 3) може включати навчальну діяльність, спрямовану на саморозвиток і, таким чином, не обов'язково пов'язане з роботою;
- 4) це здебільшого призводить до кваліфікацій, які не визнаються як формальні або еквівалентні формальним кваліфікаціям відповідними національними або субнаціональними освітніми органами [7].

У контексті реалізації концепції «навчання впродовж усього життя» фахівців спеціальної та інклюзивної освіти більш візуалізованими та обговорюваними останніми роками є саме пропозиції, що лежать в площині неформальної освіти. На ринок освітніх послуг вийшли як заклади вищої освіти (ЗВО) так і державні/комунальні організації, організації громадського сектору (ГО), які пропонують різні форми та види навчання для даної категорії фахівців у системі неформальної післядипломної освіти. Спектр пропозиції достатньо широкий і швидко виникають нові як реакція на запити, що формуються самими надавачами. Аналіз пропозицій, що існують на ринку освітніх послуг системи неформальної післядипломної освіти свідчить про дві найбільш популярні: короткотермінові освітні програми (назва може різнитися у залежності від закладу) – пропонуються ЗВО та тренінгові або модульні програми – державними/комунальними організаціями і ГО.

Зазначимо, що розвиток ринку освітніх послуг в системі неформальної післядипломної освіти для фахівців спеціальної та інклюзивної освіти носить досить хаотичний характер. За таких обставин досить складно контролювати якість самих послуг. ЗВО пропонують Сертифікатні програми, тренінгові або модульні програми, маючи відповідну ліцензію на надання освітніх послуг у сфері післядипломної освіти. Тоді як недержавні установи надають такого роду освітні послуги без відповідної ліцензії. Наявність ліцензії, у даному випадку, дозволяє зрегулювати процес провадження освітньої діяльності в системі післядипломної освіти та визначити відповідність суб'єкта встановленим вимогам щодо провайдера освітніх послуг, не важливо чи це ЗВО, державна/комунальна організація чи ГО.

Достатньо новою в системі освіти є інформальна освіта. На відміну від неформальної, яка хоча б частково є плановою, інформальна за часту є спонтанною, більш індивідуалізованою та зовсім короткотермівною в часі. Такий вид освіти також передбачає накопичення знань, умінь та навичок шляхом набуття життєвого або професійного досвіду; є пролонгованою (не завершується) і не передбачає отримання дипломів чи інших документів, що підтверджують її завершення. Інформальна освіта охоплює спілкування, обмін досвідом на конференціях, семінарах, у дискусіях, опрацювання літератури з конкретної проблематики, перегляд відео тощо. За результатами участі у заходах інформальної освіти фахівці спеціальної та інклюзивної освіти отримують відповідних Сертифікат.

Вже доведено [2], що добре організована система вищої та післядипломної освіти дозволяє навчатися впродовж усього життя фахівцям спеціальної та інклюзивної освіти і набувати базових або фахових компетентностей, необхідних для повноцінної реалізації власних особистих, соціальних або професійних потреб, а також конкурувати на ринку праці за будь яких умов.

У контексті останніх тенденцій варто подбати про розбудову системи вищої та післядипломної освіти як освіти дорослих, яка зважає на індивідуальні потреби фахівців спеціальної та інклюзивної освіти при набутті певних знань, умінь і навичок, пропонує можливості для особистісного і професійного зростання. До сфери післядипломної освіти

варто віднести як традиційне формальне навчання у закладах освіти, про яке уже йшла мова вище, так і неформальне та інформальне.

ЗВО мають для цього потенціал і мають перетворитися на «заклади навчання впродовж усього життя» фахівців спеціальної та інклюзивної освіти. Існує кілька стратегічних підходів, які ЗВО можуть прийняти для сприяння навчання впродовж життя фахівців спеціальної та інклюзивної освіти. Перш за все, необхідно розширити коло своєї цільової аудиторії та запропонувати навчальний контент ширшій демографічній групі. Забезпечуючи навчання навичкам та розширюючи базу знань для більшої кількості людей, ЗВО зможуть краще реагувати на соціальні та економічні виклики та підтримувати стійкі практики. ЗВО також можуть сприяти навчання впродовж життя фахівців спеціальної та інклюзивної освіти іншими способами, наприклад, через публічне поширення наукових знань, місцеве партнерство та інформаційну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Боярська-Хоменко А. Реалізація Україною програм ЮНЕСКО щодо освіти дорослих. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2018. № 1. С. 27–36.
2. Гладуш В. А. Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: теорія і практика : монографія. Дніпро : Пороги, 2013. 292 с
3. Статистичні дані. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 24.09.2022).
4. Horishna N., Slozanska H. Dual degree programs in social work: Is it possible in Ukraine? *Economics & Sociology*. 2017. No. 10 (2). S. 165.
5. Osborne M., Rimmer R., Houston M. Adult access to higher education : an international overview. *The role of higher education in promoting lifelong learning*. 2015. S. 17–39.
6. Šmídová M., Šmídová O., Kyllingstad N., Karlsen J. Regional development: Lifelong learning as a priority in Norway and the Czech Republic? *Higher Education Policy*. 2017. No. 30 (4). S. 499–516.
7. UIL (UNESCO Institute of Lifelong Learning). UNESCO Guidelines for the recognition, validation and accreditation of the outcomes of non-formal and informal learning. Hamburg, UIL. 2012. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000216360/PDF/216360eng.pdf_multi (дата звернення: 24.09.2022).
8. UNESCO. Education 2030 : Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4. Paris : UNESCO. 2016. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656> (дата звернення: 24.09.2022).